

Research Paper

Analyzing the viewpoints of teachers on the status of environmental education currently applied in secondary school curriculum

Nahid Sarlak¹, Faeze Nateghi^{2*}, Mahnaz Jalalvani³

1. Curriculum planning Ph.D. Student, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran
2. Curriculum planning Ph.D- Assistant Professor and Head of Education Department, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran. *(Corresponding Author).
3. Ph.D of Education Manejment- Assistant Professor, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran

Received:2019/8/12

Accepted: 2020/2/6

PP:161-175

Use your device to scan and read the article online

DOI:

10.30495/jedu.2021.22319.4516

Keywords:

Environmental education,
Curriculum, secondary school

Abstract

Introduction & Objective of the study: Environmental education which has a direct and positive effect on environmental protection and the official educational system of the country can play a decisive role in this regard.

The aim of this research: The purpose of this study is to investigate teachers' viewpoints on the status of environmental education currently applied in school curriculum.

Methodology: This study is an applied and survey research. The statistical population of this study was a sample of 329 public school teachers in Isfahan selected using stratified random sampling. A researcher-made 41 items questionnaire based on the results of document analysis was used to collect the data, which was obtained by higher-level documents. The validity of the questionnaire was confirmed by the professors and the reliability of the questionnaire was estimated to be 0.89 by Cronbach's alpha. The results were analyzed through both descriptive statistics (frequency, percentage, mean and standard deviation) and inferential statistics (univariate t-test, Friedman test, and t-test with two independent groups).

Findings: the current status of environmental education in the secondary school curriculum in terms of curriculum elements (purpose, content, teaching-learning method, evaluation) from the teachers' point of view is higher than the average level, and the average rating of curriculum elements Shows that curriculum content is highest and evaluation is the lowest rank in this group. The results are significant between the four levels of the current status of environmental education in the current curriculum in different dimensions in the teachers' group ($P \leq 0.05$).

Conclusion: To achieve sustainable development, environmental education is essential in the current curriculum.

Citation: Sarlak Nahid, Nateghi Faeze, Jalalvani Mahnaz.(2021). Analyzing the viewpoints of teachers on the status of environmental education currently applied in secondary school curriculum. Journal of New Approaches in Educational Administration; 12(4).PP:161-175

Corresponding author: Faeze Nateghi

Address: Curriculum planning Ph.D- Assistant Professor and Head of Education Department, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran.

Email: fn1345@gmail. Com

Extended Abstract

Introduction:

In the near future, human beings will encounter inevitable events which reflect the wrong behavior of the nature, and in order to change this trend, it requires a comprehensive effort of the whole world. Therefore, most countries in the world consider environmental goals, laws, regulations and policies as parts of their development programs and pursue the issue of environmental education in their programs. As schools are the first platforms for this purposeful education at the community level, they are thus the best place to teach the concepts of the environment and promote its culture. Environmental education has a direct and positive effect on environmental protection and the official educational system of the country can play a decisive role in this regard.

Methods:

This study is an applied and survey research. Upper hand acts were used to identify curriculum elements in the field of environmental education. In this section, all the upstream documents "The prospect act of the Islamic Republic of Iran in the horizon of 2025 year (1404 solar year of Hijri), the theoretical foundations of the fundamental change in the formal and public education system of the Islamic Republic of Iran, the act of the fundamental transformation of education in the formal and public education system of the Islamic Republic" Iran, the National Curriculum of the Islamic Republic of Iran, was the law of the Sixth Five-Year Economic, Social and Cultural Development Plan of the Islamic Republic of Iran (1921-2021). The sampling method was a criterion-based sampling. This method requires the selection of items that meet the important criteria in a particular subject or field. Therefore, the studied sample of acts were sections that either deal directly with environmental education or generally provide guidance in other areas of learning

but related to environmental education; They were selected as a sample and analyzed. Data collection tools were checklists and note-taking slips from upper hand acts, the validity of which was assessed and confirmed using the opinions of experts and professors. The statistical population of this study was all the teachers of public schools in Isfahan, among which a sample of 329 teachers was selected using stratified random sampling. A researcher-made 41 items questionnaire based on the results of document analysis was used to collect the data, which was obtained by higher-level documents. The validity of the questionnaire was confirmed by the professors and the reliability of the questionnaire was estimated to be 0.89 by Cronbach's alpha. The results were analyzed in two levels of descriptive statistics (frequency, percentage, mean and standard deviation) and inferential statistics (univariate t-test, Friedman test, and t-test with two independent groups).

Results:

Demographic characteristics demonstrated that out of 329 statistical sample in the group of teachers, 68.4% were women and 31.6% were men. Based on the findings, the average level of attention to the position of environmental education in the current curriculum of the first year of high school in the group of teachers was 4.06. Therefore, the level of attention to the position of environmental education in the current curriculum of the first high school in the group of teachers is more than the average. The average amount of attention to the goals for environmental education in the first year of high school in the teachers' group is 3.98. Therefore, the level of attention to the goals for environmental education in the first year of high school in the group of teachers is higher than the average level. The average amount of attention to the desired content (structural and textual) for environmental education in

the first year of high school in the group of teachers is 4.12. The level of attention to the desired content (structural and textual) for environmental education in the first year of high school in the group of teachers is more than average. Also current situation of the average level of attention to teaching-learning methods for environmental education in the first year of high school in the group of teachers is 4.15. The level of attention to teaching-learning methods for environmental education in the first year of high school in the group of teachers is higher than the average level. The current situation is the average level of attention to evaluation for environmental education in the first year of high school in the group of teachers is 3.98. Therefore, the level of attention to evaluation for environmental education in the first year of high school in the group of teachers is higher than the average. And the average rating of curriculum elements shows that curriculum content is highest and evaluation is the lowest rank in this group. The results are significant between the four levels of the current status of environmental education in the current curriculum in different dimensions in the teachers' group ($P \leq 0.05$).

Conclusion:

Concerning the role of environmental education in sustainable development, environmental education and the inclusion of environmentally compatible curricula in school education program, especially in the first year of high school, it is essential for curriculum planners in developing education programs in the objectives and content, teaching and learning methods to pay special attention to its integration with environmental issues, participation of the environment organization in developing educational programs and interacting with environmental experts in compiling textbooks, adapting and making content and thematic changes at the level of high school students, matching selected topics with environmental needs and problems, making topics attractive to students focusing on the field of insight and changing values and attitudes, the importance of environmental education in the first year of high school due to the special situation and characteristics of students in this degree should be considered for environmental education.

مقاله پژوهشی

بررسی دیدگاه دبیران در زمینه جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول

ناهید سرلک^۱، فائزه ناطقی^۲، مهناز جلالوندی^۳

۱. دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، اراک، ایران. برگرفته از رساله دکتری

۲. دکتری برنامه ریزی درسی - استادیار و مدیر گروه علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، اراک، ایران.

۳. دکتری مدیریت آموزشی - استادیار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، اراک، ایران.

چکیده

مقدمه و هدف: آموزش زیست محیطی بر حفاظت محیط زیست تاثیر مستقیم و مثبت می گذارد و نظام رسمی آموزش کشور می تواند در این زمینه نقش تعیین کننده ایفا نماید. هدف تحقیق بررسی دیدگاه دبیران در زمینه جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول بود.

روش شناسی: پژوهش از نوع کاربردی و به روش توصیفی پیمایشی است. جامعه آماری تمامی دبیران مدارس دولتی شهر اصفهان بوده است که به روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای نسبی تعداد ۳۲۹ دبیر انتخاب شدند. جمع آوری داده ها با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته ۴۱ گویه بسته پاسخ که از نتایج تحلیل اسناد بالا دستی به دست آمد انجام شد. روایی پرسشنامه توسط استادان تایید و پایایی پرسشنامه با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۹ برآورد گردید. تجزیه و تحلیل نتایج در دو سطح آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار) و در بخش آمار استنباطی (آزمون t تک متغیره، آزمون فریدمن، و t با دو گروه مستقل) انجام شد.

یافته ها: وضعیت موجود آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره اول متوسطه در زمینه عناصر برنامه درسی (هدف، محتوا، روش یاددهی-یادگیری، ارزشیابی) از دیدگاه دبیران بالاتر از سطح متوسط است و میانگین رتبه بندی عناصر برنامه درسی نشان می دهد محتوای برنامه درسی بالاترین و ارزشیابی پایین ترین رتبه را به خود اختصاص داده است. نتایج به دست آمده بین مجموعه رتبه های چهارگانه وضعیت موجود آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی در ابعاد مختلف در گروه دبیران $P \leq 0/05$ معنی دار است.

نتیجه گیری: برای دستیابی به توسعه پایدار، آموزش محیط زیست در برنامه درسی کنونی ضروری است.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۵/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۱/۱۷

شماره صفحات: ۱۶۱-۱۷۵

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

DOI:

10.30495/jedu.2021.22319.4516

واژه های کلیدی:

آموزش زیست محیطی، برنامه درسی، دوره متوسطه

استناد: سرلک ناهید، ناطقی فائزه، جلالوندی مهناز (۱۴۰۰). بررسی دیدگاه دبیران در زمینه جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول. دوماهنامه علمی - پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی. ۱۲ (۴): ۱۶۱-۱۷۵

* نویسنده مسئول: فائزه ناطقی

نشانی: دکتری برنامه ریزی درسی - استادیار و مدیر گروه علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، اراک، ایران.

پست الکترونیکی: fn1345@gmail. Com

مقدمه

در شرایط فعلی، بحران‌های زیست محیطی بی‌شماری کل نظام طبیعت را تهدید می‌کند. تغییرات زیست‌محیطی، افزایش مصرف انرژی، بیابان‌زایی و نابودی جنگل‌ها، گرم شدن کره زمین، استفاده بی‌رویه از سموم دفع آفات، ویرانی زیستگاه‌ها، از بین رفتن گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری، کاهش سفره‌های آب زیرزمینی، آلودگی آب‌ها، خاک، هوا، آلودگی‌های نوری و صوتی، زباله‌های اتمی و دیگر آلاینده‌ها و خطرات متنابهی که حیات موجودات را بر روی کره زمین تهدید می‌کند، همگی زنگ خطر جدی است که رفع آن‌ها همت و تلاش ملی و جهانی را می‌طلبد (Soleymanpour Omran et al., 2013). عصر کنونی را «دوران بحران زیست‌محیطی» نامیده‌اند. زیرا با تغییر سبک زندگی و مصرف، تخریب، ابعاد وسیع‌تری به خود گرفته است (Baya et al., 2013). به عقیده محققان، عدم آگاهی زیست‌محیطی بحرانی‌ترین عاملی است که به تخریب محیط زیست می‌انجامد (Waktola, 2009). آموزش، مؤثرترین ابزار رویارویی با چالش‌های آینده‌ی محیط زیست است (Mirdamadi et al., 2010). «آموزش زیست‌محیطی» در پاسخ به بحران‌های موجود آمده، ظهور کرده و هدف آن تربیت شهروندی مسوول و فعال و مجهز به دانش و اراده در زمینه محیط زیست است (Daskolia and Agelidou, 2005). هدف این رویکرد سبز، کمک به فراگیران است تا معنای خود را از جهان طبیعت شکل دهند و با دنیای اطراف خود در تعامل باشند. تربیت شهروندانی که در زمینه محیط زیست و مسائل آن آگاهی دارند و می‌دانند چگونه آن را حل کرده و برای عملی کردن راهکارها، انگیزه داشته باشند (Alvarez, Vega, Marcote, 2010).

در سال‌های اخیر، آموزش زیست محیطی^۳ به یک اولویت در حال رشد در سطح محلی، ملی و بین‌المللی تبدیل شده است. سازمان ملل متحد در دهه آموزش برای توسعه پایدار (سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۱۴ میلادی) از تمامی کشورهای عضو برای تلاش در جهت افزایش تعهداتشان در مورد آموزش مردم در مورد نیاز به ایجاد آینده‌ای پایدار و خلق شهروندانی توانا برای انجام آن دعوت کرد. آموزش محیط زیست نیز به عنوان یکی از مولفه‌های اصلی توسعه پایدار در دستور کار نظام‌های آموزشی قرار گرفت. نشست‌ها و کنفرانس‌های بسیاری در این حوزه از دهه ۱۹۷۰ تاکنون برگزار گردیده که برخی از آن‌ها به دلیل تاثیرگذاری بر تدوین قوانین، طراحی و اجرای برنامه‌های آموزش محیط زیست در سرتاسر دنیا از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند (Hemati & Shabiri, 2016). براساس بیانیه یونسکو، هدف‌گایی از آموزش محیط زیست، توسعه پایدار است (Conde & Sánchez, 2010). آموزش توسعه‌ی پایدار یک مفهوم در حال ظهور و پویاست که چشم انداز جدیدی از آموزش را شامل می‌شود (یونسکو، ۲۰۱۲). توجه به مسایل محیط زیست در بحث توسعه پایدار به این دلیل است که از یک طرف در سال‌های اخیر، کیفیت محیط زیست در نتیجه فعالیت‌های انسانی تقلیل پیدا کرده و از طرف دیگر، مقابله با تخریب محیط زیست و کاهش منابع طبیعی تنها با اعمال بلند مدت سیاست‌های زیست محیطی تحقق می‌یابد. در آماده سازی سیاست‌های زیست‌محیطی، مشارکت و آگاهی نسبت به مسایل زیست-محیطی بسیار مهم می‌باشد (Yildiz et al., 2011). شواهد نشان می‌دهد، بشر در آینده ی نزدیک با رویدادهای اجتناب ناپذیری مواجه خواهد بود که انعکاس رفتار نادرست آن با طبیعت بوده است و برای تغییر این روند نیاز به تلاش همه جانبه ی کشورهای جهان می‌باشد. با این وجود هنوز ناآگاهی قابل ملاحظه ای در مورد ارتباط اقدامات انسان با وضعیت محیط زیست وجود دارد. به ویژه در کشورهای درحال توسعه که فاقد آگاهی و تخصص و تکنولوژی‌های لازم بوده و مردم آن، حساسیت و انگیزه ای که بتواند در آنان احساس مسوولیت و مشارکت لازم را نسبت به مسایل زیست محیطی و توسعه پایدار ایجاد کنند، ندارند (Soleymanpour Omran et al., 2013). آموزش زیست‌محیطی نیز مانند سایر آموزش‌ها، نیازمند برنامه‌ریزی است (Pourmasoum et al., 2016). با گسترش بحران‌های محیط زیست، آموزش زیست‌محیطی به بخش جدایی‌ناپذیری از نظام‌های آموزشی تبدیل شده است (Soleymanpour Omran et al., 2016). آموزش زیست محیطی فرآیندی مادام‌العمر است که از محیط خانواده آغاز شده و در مدرسه ادامه می‌یابد (Cetin and Nisanci, 2010). آموزش و پرورش یکی از مناسب‌ترین راه‌ها برای رسیدن به توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است. نهادهای آموزشی در طرح‌های خود باید، برای حفاظت از محیط زیست انسانی به این امر توجه کنند. بنابر این وارد کردن مفاهیم مرتبط در ستون درسی مقاطع مختلف تحصیلی باعث می‌شود که دانش آموزان از همان ابتدا و در همان زمان تکوین شخصیت، حفاظت از محیط زیست را نه فقط به عنوان یک درس بلکه به عنوان یک وظیفه و مسوولیت انسانی تلقی کنند. دانش آموزان در مدارس آموزش می‌بینند تا دانش‌ها و ارزش‌ها را فراگیرند و آن‌ها را در زندگی روزمره خود به کار برند (Niroo and Haji Hossein Nejhad, 2013). هدف از آموزش زیست محیطی، آگاهی

1. Environmental Education
2. Green Approach
3. Environmental Education
4. UNESCO

بخشیدن به معلومات هر فرد است به طوری که شخص ارزش های محیط را درک کرده و در حراست از آن کوشا بوده و با فکر و تعمق در فرآیندهای زیستی به حمایت از آن بپردازد. در واقع با توجه به اهمیت روزافزون محیط زیست در جوامع امروزی، آموزش زیست محیطی یک بخش یکپارچه و جدایی ناپذیر در زندگی جوانان هر کشور است (Schlesinger, 2004). شواهد نشان می دهد، بشر در آینده ی نزدیک با رویدادهای اجتناب ناپذیری مواجه خواهد بود که انعکاس رفتار نادرست آن با طبیعت بوده است و برای تغییر این روند نیاز به تلاش همه جانبه ی کشورهای جهان است. از اینرو اکثر کشورهای جهان اهداف، قوانین و مقررات و خط مشی های زیست محیطی را به عنوان بخشی از برنامه های توسعه خود در نظر گرفته و موضوع آموزش زیست محیطی را در برنامه های خود به دقت دنبال می کنند. با این وجود هنوز ناآگاهی قابل ملاحظه ای در مورد ارتباط اقدامات انسان با وضعیت محیط زیست وجود دارد (Soleimanpour et al., 2013). مطالعات زیادی انجام شده است تا بررسی کند که آموزش زیست محیطی در مدارس برای تربیت نسل جوان چه جایگاهی دارد و ساز و کارهای مرتبط با آن چگونه است؟ هارت (Hart, 2003؛ بارتوش (Bartosh, 2003). امروزه آموزش و پرورش یکی از مناسب ترین راه ها برای رسیدن به توسعه اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی می باشد. نهادهای آموزشی در طرح های خود، باید برای حفاظت از محیط زیست، به این امر مهم توجه کنند. بنابراین وارد کردن مفاهیم مرتبط با محیط زیست در متون درسی مقاطع مختلف تحصیلی باعث می شود که دانش آموزان از همان ابتدا و در زمان تکوین و شکل گیری شخصیت، حفاظت از محیط زیست را نه فقط بعنوان یک درس بلکه به عنوان یک وظیفه و مسوولیت انسانی تلقی کنند. دانش آموزان در مدارس آموزش می بینند تا دانش ها و ارزش ها را فراگیرند و آن ها را در زندگی روزمره خود به کار ببرند که در این جا نقش کتاب های درسی و برنامه ریزان درسی بسیار مهم و اساسی است (Dibayi and Lahijanian, 2009). از میان گروه های مختلف اجتماعی، دانش آموزان در حفظ محیط زیست نقش اساسی ایفا می کنند. در واقع دانش آموزان در ارتباط با محیط زیست، به چند دلیل از جایگاه ویژه ای برخوردارند: اولاً، رفتار فعلی آنان بر روی محیط زیستی که در حال حاضر در آن زندگی می کنند تاثیر می گذارد. ثانیاً، به عنوان نسل آتی که نقش قشر تحصیل کرده در جامعه را ایفا خواهند کرد، به مشاغل حساسی دست خواهند یافت که از نظر حفاظت از محیط زیست حائز اهمیت است (Salehi and Ghaemi Asl, 2013).

نتایج به دست آمده از پژوهش دیبایی و لاهیجانیان (Dibayi and Lahijanian, 2009) در زمینه آموزش زیست محیطی نشانگر این نکته است که اگرچه محتوای به کار رفته در کتاب های درسی دوره راهنمایی مورد علاقه و رغبت دانش آموزان هست، اما از سودمندی برخوردار نیست. نتایج مطالعات شارینا و همکاران (Sharina et al., 2011) نشان می دهد، برنامه درسی زیست محیطی مجزا، دانش زیست محیطی را به طور سطحی فراهم می سازد. دانش زیست محیطی باید عمق را پوشش دهد و تدوین برنامه و مباحث زیست محیطی و آموزش آن از طریق تلفیق، می تواند این مهم را به انجام رساند. نتایج پژوهش میتسوویکی (Mitsuyuki, 2017) نشان داد که اقدامات آموزشی مدارس امروزی باید به منظور تضمین آموزش زیست محیطی متمرکز در آینده، پایدار شود. از این رو، ابتدا ضروری است که تناقضات داخلی غیرقابل حل در آموزشی زیست محیطی فهمیده شوند. نتایج پژوهش شرفی و همکاران (Sharafi et al., 2019) در زمینه نیازسنجی آموزش زیست محیطی والدین در حوزه شناختی نشان داد که بین نیازهای آموزشی والدین و سطح سواد آنان، رابطه معنی دار وجود ندارد و با توجه به نیازهای شناسایی شده، لزوم ارائه دوره های آموزشی درک شده و بایستی در این زمینه برنامه ریزی لازم صورت گیرد. نتایج پژوهش محمد جانی و همکاران (Mohammad Jani et al., 2018) در زمینه تاثیر استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات بر سواد زیست محیطی دانش آموزان نشان داد استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات موجب افزایش دانش و آگاهی زیست محیطی، نگرش زیست محیطی و عملکرد زیست محیطی شده است. قیسلوتی و توروس اولویرا (Ghislotti & Torres de Oliveira, 2012) حاج حسینی و همکاران (Haj hoseini et al., 2010) نیز در تحقیق خود بیان می کنند که دانش آموزان متوسطه وضعیت موجود آموزش محیط زیست را جهت ایجاد حساسیت، ناکارآمد تشخیص داده و ایجاد تغییر در برنامه های آموزشی را ضروری می دانند. پژوهش های دیگر در این زمینه (Soleymanpour Omran et al., 2013; Soltani et al., 2011; Abedi Sarvestani et al., 2008) نشان می دهد که نوع نگرش و ارزش گذاری نسبت به مسائل زیست محیطی تاثیر مستقیمی بر اهمیت دادن به آموزش آن و به تبع آن، بر طرح ریزی برای آموزش زیست محیطی در پی خواهد داشت.

افزایش مشکلات و بحران های زیست محیطی در جهان از یک طرف و درک پیامدهای موضوعات زیست محیطی در زندگی انسان ها از سوی دیگر، باعث شده است تا اهمیت بحث در مورد محیط زیست و مسایل زیست محیطی افزایش یابد. همین امر باعث شده که در اسناد بالادستی توجه خاصی به آموزش محیط زیست شود؛ شاهد مثال آن است که در سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی آمده است که: «با اتکال به قدرت لایزال الهی و در پرتو ایمان و عزم ملی و کوشش برنامه ریزی شده و مدیرانه جمعی و در مسیر تحقق آرمان ها و اصول قانون اساسی، در چشم انداز ۲۰ ساله، ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده در روابط بین الملل. جامعه ایرانی در زمینه محیط

زیست در افق این چشم انداز چنین ویژگی هائی خواهد داشت. برخوردار از سلامت و بهره مند از محیط زیست مطلوب، کسب فناوری به ویژه فناوری های نو شامل ریزفناوری و فناوری های زیستی و زیست محیطی، آمایش سرزمینی مبتنی بر اصل حفاظت محیط زیست و احیای منابع طبیعی، در زمینه امور اقتصادی ایجاد ساز و کار مناسب برای رشد بهره وری عوامل تولید (انرژی، سرمایه، نیروی کار، آب، خاک)، توجه به ارزش اقتصادی، امنیتی، سیاسی و زیست محیطی آب در استحصال، عرضه، نگهداری و مصرف آن، مهار آبهائی که از کشور خارج می شوند و اولویت استفاده از منابع آبهای مشترک». در همین خصوص این تحقیق بر آن است به واکاری دیدگاه دبیران در زمینه وضعیت موجود جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی دوره اول متوسطه بپردازد.

پیشینه پژوهش

از پژوهشهای انجام شده در داخل و خارج کشور می توان به پژوهش های زیر اشاره کرد:

نتایج پژوهش تورانی و کرام الدینی (Tourani and Keramodini, 2004) نشان داد که اگرچه مدت کوتاهی است که موضوعات زیست محیطی بطور پراکنده وارد برنامه درسی کشور شده اما به دلیل عدم انسجام کافی این موضوعات و عدم کاربرد رویکرد اصولی در این زمینه، تا رسیدن به آموزش رسمی قابل قبول محیط زیست در ایران راه زیادی باقی است. محمودی و ویسی (Mahmoudi, Veysi, 2007) در پژوهشی به این نتایج رسیدند که ترویج و آموزش زیست محیطی برای حفاظت اصولی از محیط زیست ضروری است و این امر باید به صورت رسمی در مدارس و هم غیررسمی توسط رسانه ها و نهادهای موجود در جامعه آموزش داده شود. در پژوهشی (Moharamnejad and Heydari, 2006) جهت تدوین الگوی آموزش محیط زیست شناسایی اهداف، تدوین راهکارهای عملی، تحلیل اهداف و راهکارهای آموزش محیط زیست و تعیین الویت ها و تهیه و تنظیم محتوای برنامه های آموزش محیط زیست را بیان نمودند. میردامادی و همکاران (Mirdamadi et al., 2010) در تحقیقی به این نتیجه رسیدند که مطالعه کتابها و مقالات، طریقه کسب اطلاعات و شرکت در فعالیت های زیست محیطی بر میزان علاقه دانش آموزان به حفاظت محیط زیست تاثیرات مثبت داشته است. نتایج پژوهش حاج حسینی و همکاران (Haj hoseini et al., 2010) نشان داد که دانش آموزان مقطع متوسطه، وضعیت موجود آموزش محیط زیست را جهت ایجاد حساسیت زیست محیطی ناکارآمد تشخیص داده و آن را پاسخگوی نیازهای مقطع سنی خود نمی دانند. به این ترتیب ایجاد تغییر در برنامه های درسی را ضروری می دانند. تقیه و همکاران (Taqieh et al., 2012) در پژوهشی به این نتیجه دست یافتند که در برنامه درسی حرفه و فن دوره ابتدایی تنها به بعد شناختی زیست محیطی توجه شده است و حیطه نگرشی مورد غفلت واقع شده است. نتایج پژوهش بیات و همکاران (Bayat et al., 2013) نشان داد که در کتاب های این دوره به اهداف شناختی و دانشی زیست محیطی بیشترین توجه و به سطح مهارت زیست محیطی کمترین توجه صورت گرفته است. نتایج پژوهش کریمی و همکاران (Karimi et al., 2016) در زمینه طراحی برنامه درسی آموزش محیط زیست برای دوره تحصیلی ابتدایی ایران مولفه های اساسی برنامه درسی آموزش محیط زیست را در پنج بخش مبانی، اهداف، محتوا، روش تدریس و روش ارزشیابی را مشخص کرد. و اعتبار طرح مورد نظر در سطح معناداری (0/10)، با عدد 99٪ تأیید شد. شبیری (Shobeiry, 2015) در پژوهشی به بررسی روش های آموزشی مؤثر در ارائه آموزش زیست محیطی مدارس پرداخت. نتایج نشان داد که معلمان و برنامه ریزان دوره های تحصیلی نظراتی متفاوت در باره روش های آموزشی زیست محیطی هر یک از دوره های تحصیلی دارند. تفاوت روش های تدریس برای آموزش محیط زیست در مقاطع تحصیلی به دلیل نیازهای شناختی، عاطفی و روان شناختی دانش آموزان است که برای ایجاد دانش، آگاهی، تغییر رفتار، انگیزه و علاقه در آن ها به محیط زیست و اهداف زیست محیطی ضروری خواهد بود. امینی و ماشالهی (Amini and Mashalahi, 2014) در پژوهشی به بررسی و ارزیابی میزان توجه به آموزش محیط زیست در کتب درسی علوم تجربی و تعلیمات اجتماعی مقطع راهنمایی تحصیلی پرداختند. نتایج و یافته های پژوهش نشان داد که بیشترین میزان توجه به مؤلفه های آموزش محیط زیست در دو بخش متن و تصاویر کتب تعلیمات اجتماعی به ترتیب در کتب پایه های اول، دوم، و سوم و در کتب علوم تجربی به پایه های اول، سوم و دوم صورت گرفته است. در عین حال که نتایج پژوهش نشان می دهد که مجموعاً میزان توجه به شاخص ها و مؤلفه های آموزش محیط زیست در کتب مذکور در حدی نازل و نارساست که باید با توجه به نقش و اهمیت کتب درسی در نظام آموزش و پرورش کشور، اصلاحات و تغییرات اساسی در این حوزه انجام گیرد. لای (Lai, 2018) در پژوهشی به مطالعه نتایج یادگیری زیست محیطی کلاس پنجمی ها در تاپیه پرداخت. نتایج آموزش زیست محیطی نشان داد که در شرایط پس آزمون دانش آموزان نمرات بالاتری نسبت به پیش از آزمون به دست آوردند. و فعالیت های آموزشی زیست محیطی و گردش علمی برای یادگیری زیست محیطی کلاس پنجمی ها مؤثر است. میتسویوکی (Mitsuyuki, 2017) در پژوهشی به بررسی محدودیت های آموزشی زیست محیطی، دلایلی برای این محدودیت ها و در نهایت ارائه روشی در این زمینه پرداخت که بتواند آموزشی زیست محیطی را معنادار و مفیدتر کند. نتایج نشان داد که مدارس امروزی باید به منظور تضمین اینکه آموزش زیست محیطی آموزشی متمرکز در آینده پایدار شود برنامه ریزی نمایند. اسربینوسکیا (Srbinovskia, 2010) در پژوهشی با عنوان «سواد زیست محیطی در برنامه درسی آموزش علوم در مدارس مقدونیه و ترکیه» با هدف بررسی میزان توجه به سواد زیست محیطی در اهداف برنامه درسی آموزش علوم در مدارس

مقدونیه و ترکیه به مقایسه تفاوت این دو کشور در این زمینه پرداختند. تحلیل محتوای این اهداف نشان داد که به همه‌ی اجزای سواد زیست‌محیطی به یک میزان پرداخته نشده است و در هر دو کشور، بیشترین میزان توجه به دانش و به میزان کمتر به مهارت‌ها و نگرش‌های زیست‌محیطی توجه شده است.

انجام پژوهش حاضر از این رو اهمیت دارد که برای دستیابی به محیط زیست سالم، نیاز به انسان توسعه یافته است؛ اما سوال این است که چگونه می‌توان جامعه‌ای آگاه و مسئول برای حفظ محیط ایجاد کرد؟ از نظر هونکه و همکاران (Hunecke et al., 2001) بهترین وسیله برای کاهش معضلات زیست محیطی، آموزش به مردم است. دستیابی جهانی به این هدف برای تمام سنین و از طریق نظام‌های آموزشی رسمی و غیررسمی و به کارگیری دانش و روش‌های همه‌ی رشته‌ها (Boroumand, 1991). با توجه به این که این موضوع از مسائل و چالش‌های اولویت دار جهان بوده و مسائل زیست محیطی ایران از وضعیت شکننده برخوردار است و بخش عمده این نابسامانی‌ها، به نوع آموزشی برمی‌گردد که درک و باور انسان را نسبت به محیط خود شکل می‌دهد و شهروندان جامعه‌ی ایران، نیازمند آموختن فرهنگ زیستن همراه با همزیستی با طبیعت می‌باشند، ایجاد علاقه و رغبت برای شناخت مشکلات، آگاهی و شناخت مسائل زیست محیطی و احیاء آداب و رسوم «پیشینه‌ی فرهنگی» از طریق آموزش، امکان پذیر می‌گردد. محیط زیست جدا از انسان، جامعه، طبیعت و محیط‌های ساخته بشر قابل تصور نیست از اینرو ضرورت آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول ایران در سیستم آموزش رسمی کشور احساس می‌شود. حاصل این پژوهش، مبنایی برای بحث‌های آگاهانه‌تر در مورد آموزش محیط زیست و اقدام علمی در جهت طراحی و تدوین مباحثی این چنینی در برنامه درسی به ویژه کتاب‌های درسی در مدارس کشور خواهد بود. با توجه به مطالعات انجام شده در این زمینه در این پژوهش، محققان درصدد پاسخ به سؤال اصلی و سوالات ویژه زیر هستند:

سوال اصلی

از دیدگاه دبیران جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول چگونه است؟

سوالات ویژه

- از دیدگاه دبیران جایگاه اهداف آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول چگونه است؟
- از دیدگاه دبیران جایگاه محتوای (ساختاری و متنی) آموزش زیست محیطی در دوره اول متوسطه چگونه است؟
- از دیدگاه دبیران جایگاه روش‌های یاددهی-یادگیری آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول چگونه است؟
- از دیدگاه دبیران جایگاه ارزشیابی آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول چگونه است؟
- رتبه بندی جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی (هدف، محتوا، روش، ارزشیابی) دوره متوسطه اول چگونه است؟

روش پژوهش

این تحقیق از نوع توصیفی-پیمایشی بود. برای شناسایی عناصر برنامه درسی (هدف، محتوا، روش یاددهی-یادگیری و ارزشیابی) در زمینه آموزش زیست محیطی از اسناد بالادستی استفاده شد. جامعه تحقیق در این بخش شامل همه اسناد بالا دستی «سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی، مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶-۱۴۰۰)» بود. روش نمونه‌گیری، نمونه‌گیری ملامک محور بود. این روش مستلزم انتخاب مواردی است که ملاک مهمی را در یک موضوع یا زمینه خاص برآورده می‌سازند. بنابراین نمونه مورد مطالعه از اسناد، بخش‌هایی بود که یا به صورت مستقیم به آموزش زیست محیطی پرداخته یا به صورت کلی رهنمودهایی را در سایر حوزه‌های یادگیری ولی مرتبط با آموزش زیست محیطی اشاره کرده‌اند؛ به عنوان نمونه انتخاب شده و مورد تحلیل قرار گرفتند. ابزار گردآوری داده‌ها چک لیست و فیش‌های یادداشت برداری از اسناد بالا دستی بود که روایی آنها با استفاده از نظرات متخصصان و اساتید سنجیده و تایید شد. در بخش دوم پرسشنامه ۴۱ سؤالی (اهداف ۱۱ گویه، محتوای ۱۴ گویه، روش یاددهی-یادگیری ۹ گویه، ارزشیابی ۸ گویه) بر اساس طیف لیکرت شامل عناصر برنامه درسی (هدف، محتوا، روش یاددهی-یادگیری، ارزشیابی) طراحی شد. روایی پرسشنامه توسط اساتید تایید و پایایی پرسشنامه با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۹ برآورد گردید. جامعه آماری این پژوهش همه دبیران دوره اول متوسطه نواحی شش گانه آموزش و پرورش شهر اصفهان با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای از کل جامعه آماری (۲۲۵۹ نفر) بر اساس جدول تعیین حجم نمونه مورگان نمونه‌ای به تعداد ۳۲۹ نفر انتخاب شدند تجزیه و تحلیل نتایج در دو سطح آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار) و در بخش آمار استنباطی (آزمون t تک متغیره، آزمون فریدمن، و t با دو گروه مستقل) انجام شد. مشخصات دموگرافیک در جدول (۱) نشان می‌دهد از ۳۲۹ نفر نمونه آماری پژوهش در گروه دبیران، ۶۸/۴ درصد زن و ۳۱/۶ درصد مرد بوده‌اند. افراد با تحصیلات

کارشناسی بیشترین نفرات از نمونه آماری پژوهش را تشکیل داده‌اند و بیشترین پاسخگویان را افراد با سابقه خدمت بیشتر از ۲۰ سال تشکیل داده‌اند

جدول ۱. توزیع فراوانی گروه نمونه دبیران برحسب جنسیت، میزان تحصیلات و سابقه خدمت

شاخص های آماری	فراوانی	درصد
جنسیت		
مرد	۱۰۴	۳۱/۶
زن	۲۲۵	۶۸/۴
مجموع	۳۲۹	۱۰۰
تحصیلات		
فوق دیپلم	۴۵	۱۳/۷
کارشناسی	۲۱۹	۶۶/۶
کارشناسی ارشد	۵۴	۱۶/۴
دکتری	۱۱	۳/۳
مجموع	۳۲۹	۱۰۰
سابقه خدمت		
۱۰ سال و کمتر	۷۸	۲۳/۷
۱۱ تا ۲۰ سال	۱۰۲	۳۱
بیشتر از ۲۰ سال	۱۴۹	۴۵/۳
کل	۳۲۹	۱۰۰

یافته های پژوهش

در جدول (۲) خلاصه اطلاعات برآمده از واکاوی اسناد بالا دستی: سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی، مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶-۱۴۰۰) در زمینه آموزش زیست محیطی ارائه شده است.

جدول ۲. خلاصه اطلاعات برآمده از واکاوی اسناد بالا دستی

خلاصه اطلاعات برآمده از واکاوی اسناد بالا دستی
آمایش سرزمینی مبتنی بر اصل حفظ محیط زیست و احیاء منابع طبیعی (ص ۴، سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی)
توجه به ارزش اقتصادی، امنیتی، سیاسی و زیست محیطی آب (ص ۷، سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی)
انجام وظایف فردی و جمعی در مورد خداوند، خویشتن، خلق (بخش ۱۹-۲-۱ ص ۷۴، مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)
حفاظت از محیط زیست و احترام به طبیعت به عنوان یکی از شئون حیات طیبیه (بند ۴-۱-۴ ص ۹۴، مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)
حفظ شرایط طبیعی محیط زندگی جهت پیشرفت (بند ۱۶-۴-۱ ص ۱۰۶، مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)
رعایت حقوق همه انسان ها، (بند ۱۶-۴-۱ ص ۱۰۶، مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)
عدم جدال با محیط طبیعی و تخریب آن (بند ۱۶-۴-۱ ص ۱۰۶، مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)
طبیعت و پدیده های آن نشانه نمادهایی از این اقتدار، حکمت و لطف و رحمت خدا، (بند ۱۶-۴-۱ ص ۱۰۶، مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)
طبیعت و پدیده های آن به تعبیر قرآن آیات الهی است، (بند ۱۶-۴-۱ ص ۱۰۶، مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)
حفاظت محیط زیست وظیفه عمومی نسل امروز و نسل های بعد، (بند ۱۶-۴-۱ ص ۱۰۶، مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

احترام به طبیعت بر اساس نظام معیار اسلامی. (بند ۳-۴- اهداف تربیت ص ۱۵۴، مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

تأکید بر عوامل اجتماعی موثر بر فرایند تربیت و نهاد حفظ محیط زیست و ایمنی. (بند ۳-۴- اهداف تربیت ص ۱۵۴، مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

احساس مسوولیت در قبال حفظ زیست بوم شهری. (بند ۳-۳-۴- ص ۳۰۵، مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

شناخت طبیعت و احترام قائل شدن برای آن. (بند ۳-۳-۴- ص ۳۰۵، مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

تأکید بر کسب شایستگی ایجاد رابطه سالم با محیط. (بند ۳-۳-۴- ص ۳۰۵، مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

احترام به محیط زیست به مثابه آیه ای از آیات الهی. (بند ۳-۳-۴- ص ۳۰۵، مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

توجه به ایجاد روحیه تعهد و مسوولیت پذیری نسبت به آفریده های خداوند. (بند ۳-۳-۴- ص ۳۰۵، مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

اصل ارتباط منطقی با طبیعت. (بند پایانی ۴-۵-۳- ص ۴۰۲، مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

اصل تنظیم شرایط محیطی و رابطه ادراکی با عناصر طبیعت. (بند پایانی ۴-۵-۳- ص ۴۰۲، مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

اصل حفظ محیط زیست. (بند پایانی ۴-۵-۳- ص ۴۰۲، مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

آینده پژوهی و پایش تحولات موثر بر تعلیم و تربیت رسمی عمومی. (فصل دوم، تبصره ۲۹، ص ۱۹، سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

تربیت انسانی موحد، مؤمن و معتقد به معاد و آشنا و متعهد به مسوولیت ها و وظایف در برابر خدا، خود، دیگران و طبیعت. (فصل پنجم، هدفهای کلان، ص ۲۴، سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

ارتقای زیست محیطی. (فصل پنجم، هدف های کلان، ص ۲۴، سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

شایستگی حفظ و ارتقای سلامت فردی و بهداشت محیطی. (فصل هفتم، هدف ها و راهکارهای عملیاتی، ص ۳۱، سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

مشارکت فعال آموزش و پرورش در مواجهه با نیازهای فوری و عمومی جامعه از قبیل زلزله، حفظ و پاکیزگی محیط زیست. (فصل هفتم، هدف ها و راهکارهای عملیاتی، ص ۴۳، سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران)

نقش پنج عصر ایمان، علم، عمل، حفظ و تعالی محیط زیست، اخلاق و تعقل در ارتباطات انسان با خود، خدا و جهان طبیعت. (ص ۱۲-۱۵، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

مطالعه محیط طبیعی و انسانی (سیر در آفاق و انفس). (ص ۳۱، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

درک موقعیت و ابعاد آن در بعد زمان (گذشته، حال، آینده). (ص ۳۲، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

درک موقعیت و ابعاد آن در بعد مکان (خانه، محله، شهر، کشور، زمین، کیهان). (ص ۳۲، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

درک موقعیت و ابعاد آن در بعد عوامل طبیعی (محیط طبیعی، محیط زیست). (ص ۳۲، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

شناخت و استفاده مسوولانه از طبیعت به مثابه بخشی از خلقت الهی با هدف تکریم. (ص ۳۲، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

ضرورت زمینه سازی برای تعظیم خالق متعال از طریق فهم عظمت خلقت. (ص ۳۲، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

نگرش ناشی از علم بخصوص به محیط زیست. (ص ۳۶، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

کسب شایستگی لازم به ویژه آموزش مراقبت از محیط زیست. (ص ۳۹، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

خود یادگیری و خودسازی مستمر و مادام العمر. (ص ۵۹، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

رعایت موازین اخلاقی و معنوی در ارتباط با طبیعت و محیط زیست. (ص ۶۱، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

احساس مسوولیت در برابر پدیده های خلقت. (ص ۶۱، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

همکاری در حفاظت از زمین، گیاهان، جانوران (اعم از خشکی و دریا) و حفظ تعادل در آب و هوا. (ص ۶۱ برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

نگاه به طبیعت به عنوان مخلوقات و امانت الهی و کتاب معرفت. (ص ۶۲ برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

بهره برداری عاقلانه و مسوولانه از منابع و مواهب طبیعی. (ص ۶۲ برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران)

آموزش، یادگیری و مهارت‌ها، نیرو محرکه های توسعه فراگیر و پایدار. (ص ۱، سند راهبرد میان مدت ۲۰۲۱-۲۰۱۴ یونسکودر زمینه آموزش)

ارتقا گسترش دستیابی به فرصت‌های یادگیری در همه دوران زندگی از طریق (آموزش رسمی، یادگیری غیر رسمی و آزاد). (ص ۲، سند راهبرد میان مدت ۲۰۲۱-۲۰۱۴ یونسکودر زمینه آموزش)

ایجاد یادگیری مادام‌العمر و کسب مهارت‌ها. (ص ۳، سند راهبرد میان مدت ۲۰۲۱-۲۰۱۴ یونسکودر زمینه آموزش)

توجه به تنوع فراگیران. (ص ۲، سند راهبرد میان مدت ۲۰۲۱-۲۰۱۴ یونسکودر زمینه آموزش)

تاثیر مستقیم آموزش بر پایداری زیست محیطی. (ص ۴، سند راهبرد میان مدت ۲۰۲۱-۲۰۱۴ یونسکودر زمینه آموزش)

ارتقای آموزشی جهت توانمند نمودن فراگیران برای درک چالش‌ها و ارائه پاسخهای خلاق. (ص ۴، سند راهبرد میان مدت ۲۰۲۱-۲۰۱۴ یونسکودر زمینه آموزش)

مشارکت فعالانه و هدایت زندگی به طور شایسته. (ص ۴، سند راهبرد میان مدت ۲۰۲۱-۲۰۱۴ یونسکودر زمینه آموزش)

تسهیل ارزیابی های ملی پیشرفت در زمینه آموزش برای همه. (ص ۶ سند راهبرد میان مدت ۲۰۲۱-۲۰۱۴ یونسکودر زمینه آموزش)

نظارت بر پیشرفت آموزش از طریق جمع آوری، تحلیل و انتشار داده ها. (ص ۶ سند راهبرد میان مدت ۲۰۲۱-۲۰۱۴ یونسکودر زمینه آموزش)

ترغیب روش‌های جدید برای مفهومی گردانیدن آموزش و یادگیری. (ص ۶ سند راهبرد میان مدت ۲۰۲۱-۲۰۱۴ یونسکودر زمینه آموزش)

افزایش توجه یونسکو در آینده جهت تضمین تناسب جهانی در زمینه آموزش. (ص ۷، سند راهبرد میان مدت ۲۰۲۱-۲۰۱۴ یونسکودر زمینه آموزش)

با توجه به جدول (۲) خلاصه اطلاعات برآمده از واکاوی اسناد بالا دستی پرسشنامه ای شامل ۴۱ گویه در قالب عناصر برنامه درسی (هدف، محتوا، روش و ارزشیابی) تنظیم و اجرا شد.

سوال اصلی از دیدگاه دبیران جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول چگونه است؟

جدول ۳. مقایسه میانگین میزان توجه به جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول با میانگین فرضی ۳

گروه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
دبیران	۴/۰۶	۰/۴۶	۰/۰۲۵	۴۱/۱۵۱	۳۲۸	۰/۰۰۱

بر اساس یافته های جدول (۳) میانگین میزان توجه به جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول در گروه دبیران ۴/۰۶ می باشد. از آنجایی که t محاسبه شده از t جدول بزرگتر است. بنابراین میزان توجه به جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول در گروه دبیران بیشتر از سطح متوسط می باشد.

سوال اول: از دیدگاه دبیران جایگاه اهداف آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول چگونه است؟

جدول ۴. مقایسه میانگین میزان توجه به اهداف در برنامه درسی کنونی آموزش زیست محیطی در دوره متوسطه اول با میانگین فرضی ۳

گروه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
دبیران	۳/۹۸	۰/۷۴	۰/۰۴۱	۲۳/۸۶۹	۳۲۸	۰/۰۰۱

بر اساس یافته های جدول (۴) میانگین میزان توجه به اهداف جهت آموزش زیست محیطی در دوره اول متوسطه در گروه دبیران ۳/۹۸ می باشد. از آن جایی که t محاسبه شده از t جدول بزرگ تر است. بنابراین میزان توجه به اهداف جهت آموزش زیست محیطی در دوره اول متوسطه در گروه دبیران بیشتر از سطح متوسط است.

سوال دوم: از دیدگاه دبیران جایگاه محتوایی مطلوب (ساختاری و متنی) آموزش زیست محیطی در دوره اول متوسطه چگونه است؟

جدول ۵. مقایسه میانگین میزان توجه به محتوای مطلوب (ساختاری و متنی) جهت آموزش زیست محیطی در دوره اول متوسطه با میانگین

فرضی ۳

گروه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
دبیران	۴/۱۲	۰/۷۰	۰/۰۳۸	۲۸/۷۹۸	۳۲۸	۰/۰۰۱

بر اساس یافته های جدول (۵) میانگین میزان توجه به محتوای مطلوب (ساختاری و متنی) جهت آموزش زیست محیطی در دوره اول متوسطه در گروه دبیران ۴/۱۲ می باشد. از آنجایی که t محاسبه شده از جدول بزرگ تر است. بنابراین میزان توجه به محتوای مطلوب (ساختاری و متنی) جهت آموزش زیست محیطی در دوره اول متوسطه در گروه دبیران بیشتر از سطح متوسط است.

سوال سوم: از دیدگاه دبیران جایگاه روش های یاددهی-یادگیری آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول چگونه است؟

جدول ۶. مقایسه میانگین میزان توجه به روش های یاددهی-یادگیری در برنامه درسی کنونی جهت آموزش زیست محیطی در دوره اول

متوسطه با میانگین فرضی ۳

گروه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
دبیران	۴/۱۵	۰/۶۲	۰/۰۳۴	۳۳/۳۰۵	۳۲۸	۰/۰۰۱

بر اساس یافته های جدول (۶) وضعیت موجود میانگین میزان توجه به روش های یاددهی-یادگیری جهت آموزش زیست محیطی در دوره اول متوسطه در گروه دبیران ۴/۱۵ می باشد. از آنجایی که t محاسبه شده از جدول بزرگ تر است. بنابراین میزان توجه به روش های یاددهی-یادگیری جهت آموزش زیست محیطی در دوره اول متوسطه در گروه دبیران بیشتر از سطح متوسط است.

سوال چهارم: از دیدگاه دبیران جایگاه ارزشیابی آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول چگونه است؟

جدول ۷. مقایسه میانگین میزان توجه به ارزشیابی جهت آموزش زیست محیطی در دوره اول متوسطه با میانگین فرضی ۳

گروه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
دبیران	۳/۹۸	۰/۶۵	۰/۰۳۶	۲۷/۰۹۷	۳۲۸	۰/۰۰۱

بر اساس یافته های جدول (۷) وضعیت موجود میانگین میزان توجه به ارزشیابی جهت آموزش زیست محیطی در دوره اول متوسطه در گروه دبیران ۳/۹۸ می باشد. از آنجایی که t محاسبه شده از جدول بزرگ تر است. بنابراین میزان توجه به ارزشیابی جهت آموزش محیط زیست در دوره اول متوسطه در گروه دبیران بیشتر از سطح متوسط است.

سوال پنجم: رتبه بندی جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی (هدف، محتوا، روش، ارزشیابی) دوره متوسطه اول چگونه است؟

بر همین اساس آزمون فریدمن جهت رتبه بندی مؤلفه ها استفاده شد. که نتایج این رتبه بندی در جداول ۷ و ۸ آمده است.

جدول ۸. میانگین رتبه بندی جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی (هدف، محتوا، روش، ارزشیابی) دوره متوسطه اول

مؤلفه ها	میانگین رتبه بندی
اهداف	۲/۴۵
محتوا	۲/۶۹
روش های یاددهی-یادگیری	۲/۶۲
ارزشیابی	۲/۲۴

نتایج جدول (۸) میانگین رتبه بندی ابعاد نشان می دهد محتوای آموزش زیست محیطی بالاترین و ارزشیابی برنامه درسی آموزش زیست محیطی پایین ترین رتبه را به خود اختصاص داده است.

جدول ۹. آزمون فریدمن جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی (هدف، محتوا، روش، ارزشیابی) دوره متوسطه اول

دبیران	
تعداد	۳۲۹
مقدار خی دو	۲۴/۶۳۷
درجه آزادی	۳
سطح معناداری	۰/۰۰۱

نتایج جدول (۹) نشان می‌دهند که نتایج حاصل بین مجموعه رتبه‌های چهارگانه جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی (هدف، محتوا، روش، ارزشیابی) دوره متوسطه اول در ابعاد مختلف در گروه دبیران در سطح $p < 0.05$ معنی‌دار است (مقدار χ^2 دو ۲۴/۶۳۷). لذا سؤال تحقیق مبنی بر این که تفاوت معنی‌داری بین مجموعه نمرات جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی (هدف، محتوا، روش، ارزشیابی) دوره متوسطه اول در ابعاد مختلف در گروه دبیران وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش، به بررسی دیدگاه دبیران در زمینه جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول پرداخته است. با توجه به داده‌های به دست آمده و تحلیل‌های صورت گرفته، نتایج نشان داد که، میزان توجه به آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول در گروه دبیران بیشتر از سطح متوسط است.

نتایج سوالات ویژه پژوهش نشان داد که میزان توجه به جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی در عناصر برنامه درسی (اهداف، محتوایی (ساختاری و متنی)، روش‌های یاددهی-یادگیری، ارزشیابی) دوره اول متوسطه در گروه دبیران بیشتر از سطح متوسط است. نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر با نتایج پژوهش کریمی و همکاران (Karimi et al., 2016) در زمینه مولفه‌های اساسی برنامه درسی آموزش محیط زیست را در بخش اهداف، محتوا، روش تدریس و روش ارزشیابی همخوان است. هم‌چنین با نتایج پژوهش‌های میردامادی و همکاران (Mirdamadi et al., 2010)، رفیعی و امیرنژاد (Rafiyi and Amirnejad, 2009)، حاج حسینی و همکاران (Haj hoseini et al., 2010) همخوان است. علت همخوان بودن آن است دوره‌ی متوسطه فرصت مناسبی برای رشد سطوح بالای شناخت، مهارت‌ها و ارزش‌های زیست محیطی در نظام‌های آموزشی می‌باشد. هم‌چنین با نتایج پژوهش‌های محمودی و ویسی (Mahmoudi and Veysi, 2007)، محرم‌نژاد و حیدری (Moharamnejad and Heydari, 2006)، همخوان است و علت همخوان بودن آن است که این پژوهشگران به این نتایج رسیدند که بخش برنامه درسی رسمی، نقش اساسی در کسب سواد زیست محیطی ایفا می‌کند. هم‌چنین میانگین رتبه‌بندی عناصر برنامه درسی کنونی (اهداف، محتوای (ساختاری و متنی)، روش‌های یاددهی-یادگیری، ارزشیابی) نشان داد در گروه دبیران محتوای برنامه درسی آموزش زیست محیطی بالاترین و ارزشیابی برنامه‌درسی آموزش زیست محیطی پایین‌ترین رتبه را به خود اختصاص داده است.

هم‌چنین نتایج نشان داد بین مجموعه رتبه‌های چهارگانه وضعیت موجود آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی (هدف، محتوا، روش، ارزشیابی) دوره متوسطه اول در ابعاد مختلف در گروه دبیران معنی‌دار است. لذا سؤال تحقیق مبنی بر این که تفاوت معنی‌داری بین مجموعه نمرات جایگاه آموزش زیست محیطی در برنامه درسی کنونی (هدف، محتوا، روش، ارزشیابی) دوره متوسطه اول در ابعاد مختلف در گروه دبیران وجود دارد، تأیید می‌گردد.

نتایج به دست آمده در زمینه تأیید سوال تحقیق در گروه دبیران با نتایج پژوهش‌های تورانی و کرام‌الدینی (Tourani, Keramoddini, 2004) همخوان نیست و علت همخوان نبودن آن است نتایج پژوهش‌ها نشان دهنده آن است که مطالبی که در زمینه آموزش‌های زیست محیطی در کتاب‌های دوره‌های مختلف آمده است، منسجم نیست و بر اساس برنامه و چارچوب مشخص نیست. هم‌چنین با نتایج پژوهش‌های بیات و همکاران (Bayat et al., 2013)، تقیه و همکاران (Taqieh et al., 2012)، امینی و ماشالاهی (Amini and Mashalahi, 2014)، اسربینوسکیا (Srbinovskia, 2010)، میتسویوکی (Mitsuyuki, 2017) همخوان نیست و علت همخوان نبودن آن است که این پژوهشگران هم در تحقیقات خود به این نتایج رسیدند که در کتب درسی به همه‌ی اجزای سواد زیست محیطی به یک میزان پرداخته نشده است. بیشترین میزان توجه به موضوعات زیست محیطی در برنامه‌های درسی به ویژه کتب درسی، در سطح دانشی و پرداختن به اهداف و کمترین توجه به مهارت‌ها و نگرش‌های زیست محیطی بوده است. نتایج پژوهش میتسویوکی (Mitsuyuki, 2017) نشان داد که مدارس امروزی باید به منظور تضمین این که آموزش زیست محیطی آموزشی متمرکز در آینده پایدار شود برنامه ریزی نمایند. نتایج پژوهش امینی و ماشالاهی (Amini and Mashalahi, 2014) نشان داد که مجموعاً میزان توجه به شاخص‌ها و مؤلفه‌های آموزش محیط زیست در کتب درسی متوسطه در حدی نازل و نارساست که باید با توجه به نقش و اهمیت کتب درسی در نظام آموزش و پرورش کشور، اصلاحات و تغییرات اساسی در این حوزه انجام گیرد.

با توجه به نتایج به دست آمده پژوهش‌ها بر نقش برنامه‌های درسی در آموزش زیست محیطی تأکید داشته‌اند و به نقش آموزش رسمی به عنوان اصلی‌ترین و مهم‌ترین منبع در امر تربیت و آموزش، به کمبود برنامه منسجم و عدم توجه متوازن به عناصر برنامه درسی زیست محیطی اشاره دارد. در این میان دانش‌آموزان محور هرگونه توسعه‌ای هستند و تعلیم و تربیت از ابزار توسعه منابع انسانی و وسیله انتقال به

یک جهان پایدار است. هدف اصلی از این آموزش، آماده کردن شهروندان به گونه ای است که توانایی و تمایل انجام رفتارهایی را داشته باشند که سلامت و کیفیت محیط زیست را بهبود می بخشد.

پیشنهاد‌های کاربردی پژوهش

دانش آموزان و معلمان نظام آموزشی کشور ما در زمینه آموزش زیست محیطی نیازمند اطلاعات کامل هستند، آموزش های زیست محیطی مدارس، اندک، پراکنده بوده و از رویکرد اصولی و انسجام برخوردار نیست و سودمند و کاربردی نمی باشد. برای اینکه این آموزش موثرتر واقع شود باید به صورت رسمی در مدارس و در قالب برنامه درسی اجباری آموزش داده شود و در این زمینه طراحی و تدوین برنامه درسی اصولی و کاربردی و توجه به عناصر برنامه درسی (هدف، محتوی، روش های یاددهی-یادگیری، ارزشیابی) ضروری است، اما برنامه درسی رسمی و مشخصی برای آموزش زیست محیطی در آموزش و پرورش طراحی و تدوین نشده است. لذا پیشنهاد شود:

- ۱- از همه ی عناصر برنامه درسی آموزش زیست محیطی در سطوح شناختی، نگرشی و مهارتی بهره گیری شود و از لحاظ تعداد فراوانی های اختصاص داده شده در ارائه عناصر برنامه درسی آموزش زیست محیطی یک تعادل منطقی در کتب درسی رعایت گردد.
- ۲- در عناصر برنامه درسی (هدف، محتوا، روشهای یاددهی- یادگیری و ارزشیابی) برنامه درسی آموزش زیست محیطی دانش آموزن متوسطه بازنگری صورت گیرد.
- ۳- در این مطالعه دوره اول متوسطه و جامعه آماری دبیران این دوره مورد بررسی قرار گرفته است به این ترتیب پیشنهاد می شود دوره های دیگر تحصیلی و جامعه ی بزرگ تری از دبیران و متخصصان محیط زیست مورد مطالعه قرار گیرد.

Reference

1. Abedi Sarvestani, A. , & Shah vali, M. (2008). "The necessity and characteristics of research in environmental ethics ". Journal of Ethics in Science and Technology, 3 (3, 4), 61 -56 [In Persian].
2. Amini, M. , & Mashalahi, Z. (2014). "The neglected position of environmental education in textbooks (case study, textbooks of sciences and social studies in guidance school)", Journal of educational sciences in Ahvaz University of Shahid Beheshti, autumn and winter, 6, 21 (2), 59 – 82 [In Persian].
3. Bartosh, O. (2003). "Environmental education: Improving student achievement". Unpublished master's Thesis, Evergreen State College, Olympia, WA, USA.
4. Bayat, T. , Ahmadi, P. , & Parsa, A. (2013). "Environmental ethics in elementary school curriculum of Iran", Quarterly Journal of research in curriculum, 9, 51 – 62 [In Persian].
5. Boroumand, F. (1991). "International environmental education, history, basic knowledge, and education methods". Provided by scientific, technical and professional education department of UNESCO "Tehran, UNESCO National Commission Press in Iran, 208 [In Persian].
6. Dibayi, SH. , & Lahijanian, A. M. (2009). "Investigation of secondary school curriculum with emphasis on environmental education", Quarterly of Environmental Sciences, 6(3), 184-177 [In Persian].
7. Ghislotti Iared, V. , & Torres de Oliveira, H. (2012). "Integration of distinct educating spaces and their potential for a more comprehensive environmental education. " International Electronic Journal of Environmental Education, 2, 129-148.
8. Haj hoseini, H. , Shobeiry, M. , & Farajollahi, M. (2010). "Needs Assessment and determining educational priorities of secondary school students in terms of environment and sustainable development", Scientific And Research Quarterly, Sciences And Technology In Environment, 1, 179-194 [In Persian].
9. Hart, P. (2003). "Teachers' thinking in environmental education". New York: Peter Lang Publishing.
10. Karimi, B. , Kina, M. , & Asgari, M. A. (2016). "Design of the education curriculum for iranian elementary school ", Journal Of Sustainable Environment Training And Sustainable Development, summer, 5(4) [In Persian].
11. Mahmoudi, H. , & Veysi, H. (2007). "The promotion and education of the environment as an approach to the environment conservation ", Journal of Environmental Sciences, 8, 57 – 64 [In Persian].

12. Mirdamadi, M. , Esmali, S. , & Bagheri varkaneh, A. (2010). "Study of secondary school students interest in regard to environmental conservation ", Journal of Environmental Science, 46, 21 – 39 [In Persian].
13. Mitsuyuki, I. (2017). "Beyond the Limitations of Environmental Education in Japan". Educational Studies in Japan: International Yearbook, March, 11, 3-14.
14. Mohammad Jani, E. , Safarnavadeh, M. , Hashemi, H. , & Ghaedi, M. (2018). The effect of information and communication technology (ICT) on environmental literacy of primary school students. Quarterly Journal of New Approach in Educational Management, Year 9, No. 1, Spring 1997, 33, 262-247.
15. Moharamnejad, N. , & Heydari, A. (2006). "Codifying management pattern of sustainable development of environmental education for the younger generation of the country ", Journal of Environmental Science and Technology, 28, 68 – 77 [In Persian].
16. Pourmasoum, B. , Fayaz, A. , & Bazargan, S. (2016). "Formation of Cultural literacy of children based on a strategic curriculum, multi - dimensional planning and multimedia learning package", Quarterly Journal of Education, No129 [In Persian].
17. Rafiyi, H. , & Amirnejad, H. (2009). "Investigation of education role in increasing the willingness of individuals to protect environment", Quarterly Of Environmental Sciences, 1, 108-195 [In Persian].
18. Sharafi, M. , Mazlounian, S. , & Eskandari, S. (2019). Assessment of environmental education requirements for parents of hyperactive children in the field of cognition and offering educational courses. Journal of New Approach in Educational Management, Tenth Year, No. 3, Fall, 98, 39, 270-247.
19. Shobeiry, Seyed M. (2015). " The teaching methods and effective learning of environmental teachings in education ", Journal of Education, No. 124 [In Persian].
20. Soleimanpour, M. , Yarmohamadian, M. H. , & Keshtiaray, N. (2013). "Environmental education and its position in the secondary education curriculum of the country". Educational Research Journal, Islamic Azad University, Bojnourd Branch, 34 [In Persian].
21. Soleymanpour Omran, M. , Yar mohamadian, M. H. , & Keshti araa, N. (2016). "Comparative analysis of the theories and approaches of environmental biology", Research On Curriculum, spring, 2, 13(21 to 48), 14-29 [In Persian].
22. Soleymanpour Omran, M. , Yar mohamadian, M. H. , & Keshti araa, N. (2013). "Educational education and its position in the country's education system ", the educational bulletin, Islamic Azad University Of Bojnourd, No 34 [In Persian].
23. Soltani, A. , Arbabi Sarjoo, A. , Dehghani Khoozani, A. , & Rezayi, M. (2011). "Guidance school students' attitudes towards science and technology, school science and environment", Quarterly Of Research On Curriculum, 2(3), https://www.civilica.com/Paper-JR_JSR-JR_JSR-2-3_007.Html [In Persian].
24. Soltani, A. , Arbabi Sarjoo, A. , Dehghani Khoozani, A. , & Rezayi, M. (2011). "Guidance school students ' attitudes towards science and technology, school science and environment", Quarterly Of Research On Curriculum, 30, 73-83 [In Persian].
25. Taqieh, N. , Qaltash, A. , & Falahi, V. (2012). "Training environment and its position in guidance school curriculum", collection of articles, 2nd conference of planning and environmental management, University of Tehran, Ordibehesht 26-27, pp 111-114 [In Persian].
26. Tourani, H. , & Keramoddini, M. (2004). "Educational education in the country's official education system", Scientific Quarterly Of Environment Protection Organization, 41, 80-86 [In Persian].